

BIBLIOGRAFIA RELAȚIILOR LITERATURII ROMÂNE CU LITERATURILE STRĂINE ÎN PERIODICE¹

Carmen Brăgaru *

I. Protoistoria bibliografiilor

Ne plângem mereu că suntem un popor fără vocația monumentalului. Că ne reușesc doar lucrurile mici care nu necesită un efort prelungit. Că, din pricina vrajbei noastre proverbiale, preferăm travaliul personal, care, oricât de susținut ar fi, rămâne totuși de scurtă respirație, și ocolim munca în echipă, prea puțin aducătoare de glorie individuală. Cioran susținea că ar trebui să mulțumim sortii, ortodocși fiind, că avem de ridicat biserici, altminteri nu am fi fost în stare să ducem până la capăt construirea unei catedrale.

În planul culturii scrise toate acestea s-ar traduce în lipsa instrumentelor de lucru de tipul enciclopediilor, bibliografiilor, a seriilor de opere complete sau a edițiilor critice integrale. Inițiativa nu ne-a lipsit. În schimb, de multe ori ea s-a asemănat cu sămânța, din pilda evanghelică, căzută pe loc stâncos: a ținut până la o vreme, apoi a pălit și s-a uscat. Și, totuși, au existat și excepții remarcabile. Despre una dintre ele ne vom ocupa în cele ce urmează.

În Sesiunea Generală din data de 21 martie 1894, Academia Română, aflată încă la începutul activității sale efective, în ciuda înființării ca organism în 1866, l-a însărcinat pe Ioan Bianu, directorul Bibliotecii Academiei la acea dată, să întocmească „o bibliografie științifică asupra României din toate punctele de vedere”. Consiliul Bibliotecii a considerat binevenită inițiativa și a susținut că „cea dintâi lucrare în această privință ar trebui să fie aceea a bibliografiei scrierilor făcute de români și apoi aceea a autorilor străini care au scris despre români”. Planul lucrării, prezentat de Ioan Bianu la 28 februarie 1895, cuprindea trei proiecte majore: o *Bibliografie românească veche* (așadar, o trecere cronologică în revistă a cărților de la 1507 până la 1830), o *Bibliografie românească modernă* (însemnând catalogarea cărților de la 1831, adusă la zi) și o *Bibliografie străină* (înregistrarea cărților străine privitoare la români, acoperind toată această perioadă).

¹ Proiect al Departamentului de Literatură comparată din cadrul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române

* Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române.

Bibliografia cărților

Odată aprobat planul, s-a demarat lucrul la primul dintre cele trei proiecte, însă lipsa fondurilor necesare, precum și dificultatea întreprinderii au întârziat tipărirea rezultatelor cercetării. Concepută pe un plan vast de Ioan Bianu, profesor universitar și bibliotecarul principal al Academiei Române, și realizată în colaborare cu un harnic și priceput bibliotecar-adjunct, Nerva Hodoș, lucrarea a apărut în cele din urmă în fascicule, strânse ulterior în patru tomuri, la Atelierele Socec, între 1898 și 1944², așadar pe parcursul a 46 de ani, exact cât a durat ridicarea Templului din Ierusalim. În momentul finalizării acestui prim proiect, inițiatorii și lucrătorii lui principali trecuseră la cele veșnice, Nerva Hodoș în 1913 și Ioan Bianu în 1935. Sarcina ducerii la bun sfârșit a lucrării îi revenise lui Dan Simonescu, care a preluat ștafeta de la înaintașii săi, revizuiind și adăugind întreaga ediție. În prefața primului volum (1903), cei doi autori pionieri subliniau întâietatea lucrării lor, neavând pretenția că ar fi exhaustivă, notând, de asemenea, că fasciculele de până atunci fuseseră primite „în mod măgulitor pentru autorii ei, mai ales în străinătate”. În prefața ultimelor două volume, Dan Simonescu, venit deja din altă generație și cu perspectiva lucrului dus la bun sfârșit pentru perioada fixată, arăta că *Bibliografia românească veche* se dovedea la final „mai mult decât un catalog descriptiv al cărților vechi românești”, considerând-o mai degrabă „o înfățișare sistematică a tuturor elementelor de cultură românească, în măsura în care ele s-au arătat sub forma tiparului”. Devenise, în jumătatea de secol ce se scursese de când fusese inițiată, „un izvor de neînălțurat în operele istoricilor noștri literari”, cel mai de seamă exemplu fiind cel al lui N. Iorga, care în volumul VIII din *Istoria românilor* cercetase cultura și literatura noastră din perioada 1817–1830 numai pe baza *Bibliografiei românești vechi*, pe care o citase de câte trei-patru ori pe pagină.

După ce a fost finalizat acest prim proiect din planul propus în 1895, s-a purces la cel de-al doilea care viza continuarea *Bibliografiei românești vechi* (BRV) cu *Bibliografia românească modernă* (BRM), ce urma să publice un catalog al cărților de la 1831 până în „prezentul” de atunci. Deși proiectul inițial cuprindea doar 60 de ani, până la 1890, colectivul³ care s-a ocupat abia din 1957 de elaborarea lucrării – coordonat mai târziu de Gabriel Ștrempel – l-a „updatat”, extinzând perioada bibliografiată cu încă 28 de ani, oprindu-se așadar la 1918, an cu majore semnificații naționale. Astfel, a rezultat *Bibliografia românească modernă*, apărută în patru volume la Editura Științifică și Enciclopedică, între 1984 și 1996, la un secol distanță de la inițiativa Academiei Române. Bibliografierea cărților fusesse nu numai demarată, ci și pusă pe un bun făgaș⁴.

² Ultimul tom se tipărise chiar în timpul bombardamentelor asupra Bucureștiului.

³ George Baiculescu, fost elev și colaborator apropiat al lui Ioan Bianu, fusesse cel căruia îi revenise sarcina să schițeze premisele BRM, adaptând ideile înaintașilor la cerințele cercetării din acel moment. Printre colaboratorii proiectului se număra deja și Ioan Lupu.

⁴ BRV și BRM au fost ulterior continuate cu *Bibliografia românească contemporană* (1918–1952), pentru ca din 1952 sarcina publicării listelor lunare cu volumele apărute la zi să revină organismului intitulat „Camera cărții”.

Bibliografia periodicelor

Revenind la anii de pionierat, Ioan Bianu propusese ca publicațiile periodice, adică revistele, ziarele, almanahurile, calendarele etc., să fie excluse din bibliografia cărților și să formeze, când va veni vremea, o lucrare bibliografică de sine stătătoare. Există un firav început în acest sens, făcut în serviciul Academiei de arhivarul Alexandru Pop, al cărui studiu de profil fusese publicat în 1888: *Bibliografia publicațiilor periodice românești și a celor publicate în limbi străine în România sau de români în străinătate. 1817–1887*. Tot la începuturi, în 1894, se afla în curs de elaborare un repertoriu mai amplu, ce va fi definitivat în 1913, sub redacția lui Nerva Hodoș și a lui Al. Sadi-Ionescu, intitulat *Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste) 1790–1918*. Acesta va deveni, de altfel, chiar primul tom al bibliografiei periodicelor românești, la început fiind un simplu catalog alfabetic⁵. Între 1913, anul apariției repertoriului menționat, și 1944, a urmat o perioadă de tăcere a muzelor, explicabilă, ca și în cazul bibliografiei cărților, prin tribulațiile celor două războaie mondiale, dar și prin preocupările tuturor forțelor academice interbelice de reprezentare în exterior, în special în cadrul evenimentelor și proiectelor coordonate de Liga Națiunilor.

La numai trei săptămâni de la sărbătorirea victoriei asupra fascismului, Academia Română, întrunită în ședința din 29 mai 1945, a hotărât reluarea proiectelor mai vechi și, de vreme ce fusese aprobată demararea *Bibliografiei românești moderne*, D. Caracostea a atras atenția asupra faptului că, pentru perioada modernă, nu este suficientă doar bibliografierea cărților, ci că, de fapt, „greaua problemă o constituie lipsa unei bibliografii a materialului cuprins în periodicele noastre de la 1830 încoace”, cerând să se ia în calcul și problema „alcătuirii *Bibliografiei periodicelor* pentru toate specialitățile”. Din motive obiective, ținând de lipsa banilor și a numărului restrâns de cercetători specializați în domeniu⁶, s-a hotărât începerea redactării unei asemenea bibliografii cu accentul pus pe științele umaniste și pe o perioadă restrânsă: 1820–1850, ulterior extinsă la 1790–1858. Pentru organizarea materialului s-a hotărât adoptarea sistemului clasificării zecimale universale, angajându-se în acest scop un nou colaborator, în persoana lui Ioan Lupu. Cu implicări temporare și ale altor institute, cu întreruperi și reluări, cele două tomuri ale *Bibliografiei analitice a periodicelor românești*, redactate de Ioan Lupu, Nestor Camariano și Ovidiu Papadima, ulterior alăturându-se și Dan Berindei, au apărut între 1966 și 1972⁷, cuprinzând „toate periodicele în limba română, oriunde ar fi

⁵ Reluarea greoaie a proiectelor după război și, mai ales, cataclismele perioadei dejiste au trenat elaborarea acestei lucrări, împingând apariția celui de-al doilea volum al seriei la 56 de ani distanță! Succesiunea volumelor a fost următoarea: tomul I (1913), tomul II, reînnotat după o jumătate de veac de același George Baiculescu, alături de un grup de bibliotecare (1969), tomul III (1987), tomul IV (2003), tomul V (2009).

⁶ La acea dată erau disponibili pentru o asemenea lucrare de anvergură doar Nestor Camariano și Ovidiu Papadima.

⁷ Din lipsă de experiență, dar și din entuziasm național, inițiatorii speraseră ca proiectul să fie definitivat până în 1948, când se sărbătorea centenarul Revoluției pașoptiste. În fapt, la sfârșitul

apărut ele, toate periodicele publicate în limbi străine apărute pe teritoriul Principatelor Române și toate periodicele în limbi străine publicate în alte țări de autori români, chiar dacă au avut și colaboratori străini”. Deși, cum se specifica în lămuririle pentru cititori, scopul principal al acestei lucrări era unul de natură științifico-documentară, exista și unul de natură practică, de vreme ce căutarea bibliografiei în vederea elaborării unei lucrări necesita, atunci, ca și astăzi, timpul cel mai îndelungat. În plus, periodicele vechi, în marea lor majoritate deteriorate, erau astfel cruțate de prea dese răsfoiri.

În concluzia acestei „protoistorii” a bibliografiilor românești de orice fel, proiectele esențiale inițiate de Academia Română la sfârșitul veacului al XIX-lea erau în principiu împlinite la aproape un secol distanță, urmând ca atât bibliografierea cărților, cât și cea a periodicelor să fie mereu aduse la zi. Numai *Bibliografia străină*, gândită ca o consemnare a cărților de autori străini referitoare la români, nu a fost nici până astăzi demarată ca proiect unitar care să acopere mai bine de două secole, existând, cum vom vedea, doar inițiative restrânse ca timp și domeniu de cercetare.

II. Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (BRLRLSP)

Istoric

În primăvara lui 1948, anul stalinizării României, a venit rândul Academiei Române să fie reorganizată prin decret de stat. La 9 iulie, înaltul for cultural devenea Academia RPR și trebuia „să pună la baza lucrărilor ei folosirea organizată și metodică a cuceririlor științei și culturii, precum și consolidarea democrației populare în drum spre socialism”. În ședința din 29 mai, G. Călinescu, în ciuda campaniei vehemente din presă îndreptată împotriva-i, era propus și ales membru activ al Secției literare, în locul lui Sextil Pușcariu. În toamna aceluiași an, pe de o parte s-au accelerat demersurile de îndepărtare a profesorului indezirabil de la Catedra Facultății de Litere, pe de alta, la 27 octombrie, el era confirmat de Mihail Sadoveanu ca director al Institutului de Istorie Literară și Folclor, recent înființat pe lângă Academie, după model sovietic, alături de altele asemenea. Cum bine se știe, în cele din urmă, G. Călinescu va fi detașat la Institut din noiembrie 1949, având, pentru început, ca sediu, o săliță la Universitate și doar doi colaboratori: Valeriu Ciobanu și Ovidiu Papadima. Încercând să facă un compromis între sarcinile trasate de Academie și propria sa viziune referitoare la rostul unei astfel de instituții, pe

anului 1949, era gata abia un prim volum de 384 de pagini, apărut la Imprimeria Națională în 1950. Acesta va deveni prima parte a seriei, revizuită, adăugită și reeditată în 1966. În această nouă viziune, fiecare tom va cuprinde trei părți, lucrarea însumând în final șase volume: volumul I, partea I (1966), volumul I, partea a II-a (1966), volumul I, partea a III-a (1967), volumul II, partea I (1970), volumul II, partea a II-a (1971), volumul II, partea a III-a (1972). Cele trei părți ale volumului I se referă la perioada cuprinsă între 1790–1850, iar cele trei părți ale volumului II, la perioada 1851–1858.

lângă elaborarea unei lucrări vizând *Relațiile literare româno-ruse, de la începuturi până în secolul al XIX-lea*, pe care i-o încredințează lui Valeriu Ciobanu, directorul hotărăște alcătuirea unei *Bibliografii analitice a periodiceleor socialiste până la Primul Război Mondial*⁸, proiect arondat lui Ovidiu Papadima⁹. Procesele-verbale ale primului an de existență a Institutului¹⁰ (aprilie 1949 – aprilie 1950) relevă faptul că acest studiu bibliografic analitic avea ca scop „pregătirea schemei în vederea redactării monografiilor principalilor scriitori socialiști”. Deși redusă considerabil din rațiuni de timp la defrișarea parțială a revistei „Contemporanul”, includerea unei bibliografii de interes literar între proiectele primare ale Institutului exprima nu numai o amplă viziune de viitor, ci și o continuitate, chiar dacă parțial deviată deocamdată, a preocupărilor academice de dinainte de instaurarea regimului sovietic. Rămasă în suspensie în anii '50 și '60 ai secolului trecut, pe de o parte din pricina tribulațiilor politice ale obsedantului deceniu, apoi a îmbolnăvirii și morții lui G. Călinescu, însă și ocultată, pe de altă parte, de apariția unui alt proiect de anvergură, *Tratatul de istorie a literaturii române*, ideea alcătuirii unei bibliografii în cadrul Institutului de Istorie și Teorie Literară revine în forță la începutul anilor '70.

După cum am arătat mai devreme, în februarie 1972 ultimul volum al *Bibliografiei analitice a periodiceleor românești* primea bunul de tipar, însă lucrul efectiv de adunare și orânduire a materialului se încheiase în principiu încă de prin 1970, când începuse editarea ultimei serii. Așadar, într-un deceniu nou se deschidea perspectiva unui nou proiect. Geneza exactă a acestuia nu poate fi decât reconstituită, majoritatea celor implicați direct în acele vremuri trecând la cele veșnice. Poate că ideea unei noi bibliografii plutea în aer de ceva vreme. Prin instrumentele de lucru descrise în secțiunea anterioară, unele definitive, altele trecute de jumătatea lucrului, dar și prin puternica direcție sovietică, imprimată de-a lungul a mai bine de două decenii, anii despre care vorbim ajunseseră să contureze o epocă apăsătoare bibliografică a cercetărilor de orice fel¹¹. S-ar fi putut naște cu siguranță nenumărate alte proiecte, cu tot felul de configurații, tematici diverse și viziuni originale. Întâmplarea a făcut însă ca la direcția Institutului să fie

⁸ Ion Bălu, *Viața lui G. Călinescu*, București, Editura Cartea Românească, 1981, p. 332.

⁹ La acea dată, Ovidiu Papadima devenise deja un specialist renumit în lucrări de acest gen, apropiindu-se, alături de Nestor Camariano și Ioan Lupu, de încheierea primului volum din *Bibliografia analitică a periodiceleor românești* (v. nota 6 *supra*).

¹⁰ Studiul omonim semnat de I. Opreșan, în *Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”*, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2010, p. 66–91.

¹¹ Dăm doar câteva exemple din cadrul IITL, dar ele se regăsesc puzderie și în cadrul Bibliotecii Academiei, precum și în alte biblioteci, instituite și domenii de cercetare: *Reviste literare românești din secolul al XIX-lea* (1970), coordonator Paul Cornea; *Reviste literare din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea* (1974) și *Reviste literare românești de la începutul secolului al XX-lea* (1976), coordonate de Ovidiu Papadima și elaborate de un colectiv format din Bucur Țincu, Stancu Ilin, Rodica Florea, Marin Bucur, Anca Rizescu, Alexandru Melian, Emil Manu, I. Opreșan; *Bibliografia analitică a literaturii române vechi: cărțile populare laice* (I–II), realizată de Mihai Moraru și Cătălina Velculescu, sub coordonarea lui I. C. Chițimia (1976–1978).

desemnată în 1973 comparatista Zoe Dumitrescu-Buşulenga care, aflată la vârsta maturităţii creatoare, şi-a dorit, fără îndoială, prefigurarea unei lucrări colective utile, de durată şi de viitor. Exista în cadrul Institutului un sector de Literatură universală şi comparată, condus la sfârşitul anilor '60 de I. C. Chiţimia, apoi, câţiva ani de Stan Velea, în fine, de Cornelia Ştefănescu, la începutul anului 1974. Nu se ştie cu exactitate cui i-a aparţinut iniţiativa interesantă şi insolită¹², însă este cert că ea a constituit o provocare pentru colectivul de cercetători comparaţişti de la acea dată, format din persoane specializate în diverse literaturi¹³. După o oarecare perioadă de necesară gestaţie, probabil pe durata anului 1974, şi implicarea lui Ioan Lupu de la Biblioteca Academiei¹⁴, pentru clasificarea zecimală universală, lucrul efectiv a fost demarat pe la începutul lui 1975¹⁵, așa explicându-se numele lui Dinu Pillat printre colaboratorii temporari de la începuturi, încadrat în chenar comemorativ

¹² Dintre numele vizate, se pare că ideea bibliografică primară a aparţinut, cum era de așteptat, lui Ovidiu Papadima. Cum acesta tocmai pusese punct la bibliografia generală a periodicelor româneşti, acoperind aşadar toate domeniile, era cel mai în măsură să atragă atenţia asupra faptului că, începând cu 1859, date fiind multitudinea de periodice şi varietatea informaţiilor, nu se mai puteau gândi bibliografiile exhaustive, ci doar pe domenii restrânse. „Ideea îndrăzneată de comparatist” a venit atunci dinspre directoarea Zoe Dumitrescu-Buşulenga, cea care a trasat liniile directe ale proiectului, așa cum se deduce din prefaţa primului volum, reproducă fragmentar la pp. 8-9 ale prezentului studiu. Aceeaşi informație reiese și dintr-o recenzie a lucrării, semnată de Iuri Kojevnikov și apărută în limba rusă la Moscova în 1987, dar și dintr-o notă de subsol redactată de Cornelia Ştefănescu pentru un articol personal, notă pe care o reproducem integral: „Bibliografia, iniţiată de prof. dr. docent Zoe Dumitrescu-Buşulenga, este efectuată în IITL „G. Călinescu” de către colectivul de literatură universală şi comparată, sub îndrumarea specialistului bibliograf prof. Ioan Lupu”. (RITL, tomul 25, nr. 2, p. 219, Bucureşti, 1976)

¹³ Cornelia Ştefănescu (franceză), Michaela Şchiopu (italiană), Viorica Nişcov (germană), Ana-Maria Brezuleanu (rusă), Ileana Verzea (engleză şi americană), Eugenia Popeangă (spaniolă), Luminiţa Beiu-Paladi (italiană), Dinu Pillat (franceză) etc.

¹⁴ Mijlocirea a fost făcută, se pare, de aceeaşi Cornelia Ştefănescu, angajată a Bibliotecii Academiei între 1951-1953, înainte de încadrarea ca cercetătoare în Institut.

¹⁵ Într-un articol de prezentare a *Bibliografiei relațiilor...*, apărut în revista „Synthesis”, nr. XXVIII/2011, Editura Academiei, Bucureşti, 2011, p. 57–64, Ileana Mihăilă, cercetătoare în cadrul IITL și participantă cu intermitențe la documentarea seriei a doua, afirmă că „Une première mention de cette nouvelle bibliographie de la presse roumaine a été faite dès 1970, quand l’autre ouvrage était encore partiellement à paraître, par le critique littéraire Dan Zamfirescu, qui soulignait [în articolul *Instrumente de lucru*, publicat în revista „Contemporanul”, nr. 7 (1215), din 13 februarie 1970, p. 8, n.n.] l’importance de tels *instruments de travail* pour la recherche philologique (...)”, conchizând că, în finalul articolului său, Dan Zamfirescu anunța „qu’un exceptionnel instrument de travail, qui est également un miroir des relations internationales de la littérature roumaine, est en train d’être publié par l’Institute d’histoire et de théorie littéraire „G. Călinescu”. În realitate, este vorba de o eroare de datare cu aproximativ un lustru, pricinuită, pe de o parte, de un entuziasm protocron, scuzabil până la un punct la o co-autoare a seriei a doua, pe de altă parte, de neverificarea sursei citate. Citatul redat de Ileana Mihăilă din Dan Zamfirescu, deși face trimitere la revista „Contemporanul” din 1970, unde articolul a fost publicat inițial și nu făcea absolut nicio referire la *Bibliografia relațiilor...*, este preluat efectiv din volumul *Accente și profiluri*, apărut în 1983, când Dan Zamfirescu își reunea articole scrise între anii 1963 și 1983. Or, în volumul apărut după 13 ani de la scrierea textului inițial, autorul adăugase o notă de subsol, pentru aducerea la zi a informațiilor, în care lauda, printre altele, și primele două volume ale seriei întâi din bibliografia în discuție, apărute deja la acea dată, în 1980, respectiv 1982.

în primele volume. Cum materialul imens ce se profila trebuia sistematizat, s-a luat hotărârea unor „felieri” cronologice, gândite în așa fel încât acestea să se sincronizeze cu evenimentele istorice și sociopolitice care, până la urmă, croiesc profilul cultural, așadar și literar, al unei societăți. Astfel, prima serie și-a propus perioada cuprinsă între 1859–1918, din motive lesne de înțeles. Dincolo de datele ce punctau Mica și Marea Unire, 1859 putea fi ales ca an de pornire și pentru că bibliografierea analitică a periodicelor românești, încheiată în 1972, fusese acoperită până la 1858, iar 1918 se impunea atât din pricina abundenței informațiilor din domeniu, cât și pentru că marca „încheierea unei perioade bine definite în dezvoltarea literaturii române” și a presei literare românești. Cu sau fără știința promotorilor, proiectul insolit de alcătuire a unei *Bibliografii a relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* împlinea, măcar parțial, o veche năzuință academică de a aduna sistematic și ecourile culturii române în străinătate. Față de bibliografiile întocmite până la acea dată de funcționarii bibliotecii, pasul făcut de Institut, prin adoptarea acestui proiect și arondarea lui unor cercetători specializați în diverse literaturi ale lumii, era major. Se trecea de la simpla listare a periodicelor la cercetarea, selectarea riguroasă, catalogarea și gruparea chibzuită a întâlnirilor culturii române cu celelalte culturi ale lumii, deschizându-se drumuri de cercetare atât pentru istoria literaturii române, cât și pentru domenii precum sociologia literaturii sau literatura comparată.

Seria întâi (1859 – 1918)

După circa un deceniu de migăloasă și susținută muncă de documentare în Biblioteca Academiei, cât și una de selectare a materialului și de redactare a fișelor, a rezultat o primă serie de trei volume (publicate în 1980, 1982 și 1986), distinse cu Premiul Academiei Române (1983) și însumând 49 194 fișe, grupate pe literaturi și autori, adunate din 516 periodice românești. „Concepută ca un repertoriu bibliografic – precizau autorii în prefața primului volum – lucrarea cuprinde, în ordinea sistematică a clasificării zecimale universale, descrierea bibliografică analitică a studiilor, a articolelor și a notelor privitoare la literatura universală, precum și a traducerilor și prelucrărilor de opere din literaturile străine publicate în periodicele românești, cu precădere în cele de profil literar, între 1859 și 1918”. Structura primei serii a lucrării este următoarea: primul volum cuprinde generalități, literaturile de limbă engleză și literaturile germanice (cu un total de 7089 de fișe), al doilea volum cuprinde literaturile romanice (franceză, italiană, spaniolă, portugheză) și literaturile latino-americane (cu un total de 18 292 fișe, dintre care se detașează, așa cum era de așteptat, intrările referitoare la literatura franceză), iar al treilea volum cuprinde literaturile clasice, slave, cele orientale și alte literaturi mai puțin reprezentate (totalizând 23 813 fișe). Colectivul de bază al acestei prime serii a fost format din Ana-Maria Brezuleanu, Michaela Șchiopu, Cornelia Ștefănescu (participante la toate cele trei volume), Luminița Beiu-Paladi

și Ileana Verzea (doar la volumele I și II), Catrinel Pleșu (doar la volumele I și III), iar colaboratorii temporari, perindați de-a lungul primului deceniu au fost Simona Cioculescu, Medeea Freiberg, Mihaela Hașeganu, Viorica Ionescu-Nișcov, Eugenia Oprescu, Dinu Pillat, Eugenia Popeangă.

La data apariției primului volum din seria întâi, Zoe Dumitrescu-Bușulenga semna un *Cuvânt-înainte* demn de toată lauda. Deloc formal, cum se întâmplă adesea în cazuri similare, textul încapsulează și redă peste timp entuziasmul genuin, bucuria specialistului în domeniu și prețuirea nereținută față de noul instrument de lucru, aflat la debut:

„Un colectiv de cercetători ai Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” a fost cucerit de o idee îndrăzneată de comparatist, izvorâtă dintr-o nevoie tot mai stringent resimțită, de rigoare științifică superioară în cântărirea unor factori esențiali în contextul tipurilor de comunicare ale vremii noastre.

Osmozele *sine qua non* dintre culturile popoarelor sunt, fără îndoială, până la un punct, cuantificabile, și înregistrările de fapte expresive, relevante, în acest gingaș domeniu de interferențe, formează o datorie prealabilă demersului comparativ. A studia astăzi influențele reciproce, confluențele, interferențele ori paralelismele între două sau mai multe literaturi ori culturi naționale înseamnă a pune în relație grăitoare toate faptele referitoare la circulație, la comunicare, pentru stabilirea diagramelor de recurență și de intensitate ale receptării. De aceea ne apar acum imperfecte, uneori subiective, rezultatele cercetărilor mai vechi în domeniul comparatisticii. Fiecare specialist urmărea, în materie de influențe, liniile de acțiune care-l interesau în mod deosebit și lăsa la o parte sau acorda o prea mică atenție restului. (...) Nereușitele sau reușitele parțiale ar putea fi puse de cercetătorul modern pe seama unei metodologii deficitare, dar în fapt sunt rodul unei investigații în chip firesc limitate, operate într-un singur compartiment al relațiilor.

Important era să se depășească această îngustime a unui singur punct de vedere și să se ajungă la întocmirea unei hărți cât mai cuprinzătoare, deci cât mai obiectivă, a întâlnirilor culturii române cu celelalte culturi ale lumii. Și pasul a fost făcut cu decizia colectivului de a întocmi *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* (...).

Stabilind deci și ordonând materialul cercetat după criteriile științifice moderne, lucrarea de față oferă un util instrument de lucru pentru istoria literară românească, pentru sociologia literaturii, pentru literatura comparată deopotrivă.

Istoricii literari vor găsi în bibliografie numeroase date noi, corectând erori ori aproximații, descoperind și identificând autori ori titluri de lucrări nemenționate ori modificate de autori, schimbând uneori chiar informațiile tradițional dobândite cu privire la repartizarea zonelor de influență în literatura noastră.

Sociologilor literaturii li se oferă o bogată substanță pentru concluzii privitoare la structurile mentale ale tipurilor de consumatori de literatură și la criteriile sociale, educative, estetice care au determinat receptarea anumitor literaturi străine în anumite momente date.

Iar comparațiilor li se pune, în sfârșit, la îndemână acel buchet de date exacte legate de circulația diverselor literaturi pe teritoriul culturii românești, referitoare adică la autori, opere, traducători, variante, frecvență, limbi intermediare, cantitate și calitate a referințelor, cronologii etc., etc., care ridică mult nivelul și calitatea investigației de tip comparatist.

Așadar, această lucrare de timp și proporții, care are meritul unui profil specific nou și al întâietății în planul cercetării naționale implicate în cercetarea comparativă, dă specialiștilor dovada peremptorie a deschiderii literaturii române spre orizonturi europene și mondiale, pune în lumină caracterul activ și dinamic al procesului ei de relații, ilustrează prin analiza curbelor de receptare felul în care un scriitor sau o operă străină au devenit influențe catalitice, adică stimuli prețioși ai propriei noastre creativități.

Este, fără îndoială, în această lucrare vastă un nou câștig notabil al cercetării românești, un nou prilej de mândrie a umaniștilor noștri, care produc documentele prezenței active și ale schimburilor creatoare românești în Europa și în lume”.

Seria a doua (1919 – 1944)

Demarând lucrul imediat după adunarea întregului material și în paralel cu redactarea ultimului volum din prima serie, o parte dintre cercetătorii rămași în colectiv a continuat laborioasa muncă de documentare și fișare pentru o nouă serie, a interbelicului, păstrată în tiparele precedentei și care, în cifre, a presupus, de asemenea, un număr considerabil de cercetători și colaboratori temporari, alți zece ani de documentare susținută în Biblioteca Academiei (1985–1995) și 12 ani de organizare și redactare a celor 10 volume rezultate (1997, 1999, 2000, 2002, 2004, 2005, 2006, 2008, 2009), însumând peste 75 000 de fișe, adunate din 824 de periodice selectate. Cea de-a doua serie nu este numai o continuare a celei vechi, ci, fiind elaborată și apărută după 1989, are avantajul de a putea include, în lipsa cenzurii, periodice, autori și opere socotite odinioară proscrise. Pentru a da numai câteva exemple edificatoare, amintim fondul secret al BAR, unde erau „arestate” periodice interbelice legionare sau doar prea liberale, literatura religioasă, nume ca Cioran, Ionesco, Eliade ș.a. Spuneam că au fost studiate și fișate, în condițiile noii deschideri, 824 de periodice, față de 516 din seria precedentă, incluzând nu numai presa din capitală sau din marile centre culturale ale țării, ci și din orașele mai mici, dar, mai ales, aceea din teritoriile reunite: Transilvania, Basarabia, Bucovina de Nord, Dobrogea de Sud, teritorii care au cunoscut în perioada dintre cele două războaie o remarcabilă renaștere culturală. Colectivul de bază, sudat odată cu seria întâi, format din Ana-Maria Brezuleanu, Viorica Nișcov, Michaela Șchiopu, Cornelia Ștefănescu și mai tânăra Ileana Mihăilă, ajutat de colaboratori temporari mai vechi, precum Luminița Beiu-Paladi, Mariana Pascu, Catrinel Pleșu, Ileana Verzea, sau mai noi, de după ’90, precum Eleonora Hotineanu, Carmen Brăgaru, Emil Moangă, Ileana Ciocârlie, a dat la iveală 10 volume: vol. I (1997), cuprinzând

6 445 de fișe cu generalități din domeniile de teorie, estetică și critică literară, epoci și curente literare, teme și motive literare, tehnică literară și a traducerii, literatură comparată etc.; vol. II (1999), cuprinzând 7 401 fișe de literatură engleză, canadiană, americană și australiană; vol. III (2000), cuprinzând 9 312 fișe de literatură germană, austriacă și alte literaturi germanice; vol. IV (2002), vol. V și VI (2004), însumând împreună 24 150 de fișe de literatură franceză din Franța sau alte teritorii francofone; vol. VII (2005), cuprinzând 7 367 de fișe din literaturile italiană, spaniolă, portugheză și latino-americane; vol. VIII (2006), cuprinzând 6 178 de fișe din literaturile clasice; vol. IX (2008), cuprinzând 6 104 fișe din literaturile slave, baltice, orientale, și vol. X (2009), cuprinzând 8 264 de fișe din literaturile ebraică, de limbă idiș, arabe, egipteană, altaice, caucaziene, ale orientului îndepărtat și alte literaturi. Fiind ultimul volum din seria a doua, cel de-al zecelea, pe lângă o anexă de materiale descoperite ulterior publicării celorlalte volume, a inclus și două secțiuni extrem de valoroase: una referitoare la literatura religioasă de pretutindeni (capitol impus de materialul ivit în perioada defrișată), cea de-a doua, intitulată *Ecouri ale literaturii române în literaturile străine*. Aceasta din urmă, acoperind întreaga perioadă interbelică, suplinește măcar în parte, proiectul, nedemarat până astăzi, al bibliografiei străine referitoare la români, propus de Ioan Bianu încă din 1895. Dacă volumele, în totalitatea lor, prin scopul declarat și cercetarea efectivă, vor atrage în aria de interes mai ales comparatiștii și specialiștii în diverse literaturi de pe glob, cel din urmă capitol menționat, pentru care cercetătoarele au făcut un efort suplimentar, dar salutar, se adresează cu precădere istoricilor și criticilor literari români, precum și celor care vor dori să urmărească fenomenul receptării literaturii noastre (la nivel global sau numai al unui singur autor) dincolo de granițele țării.

În prefața primului volum al seriei a doua, Dan Grigorescu, unul dintre susținătorii înfocați ai comparatismului în România și director al Institutului la acea dată, considera că *Bibliografia relațiilor...* dintre 1919 și 1944, ce abia începea să fie tipărită, constituia „un argument dintre cele mai importante pentru interpretarea fenomenului cultural românesc, ca participant la afirmarea unei literaturi moderne în agitata epocă interbelică”, subliniind importanța acestui instrument de lucru raportat la perioada defrișată, și anume, aceea de a pune în lumină cum „sub îndrumarea unor mari profesori de literaturi străine, s-a constituit o adevărată școală românească în domeniul, atât de complex și de controversat, al exegezei literaturii universale și, ceva mai târziu, al literaturii comparate. (...) Elemente esențiale ale evoluției gustului literar, a mentalității dau, de fapt, contur unei conștiințe a participării intelectualilor noștri la circulația sensurilor definitorii ale unui spirit universal”.

După 12 ani de constantă redactare și editare a celor 10 volume, noul director al Institutului, criticul Eugen Simion, deloc indiferent la fenomenul comparatist, saluta, în *Cuvântul-înainte* al volumului ce încheia seria, „lucrarea anevoioasă, lucrarea utilă, instrumentul de lucru indispensabil într-o cultură”, precizând că „numai indivizii aculturali pot privi cu neîncredere asemenea proiecte care cer un

efort enorm, pe lungă durată de timp (...), știință de carte și devotamentul unui mare grup de cercetători”. Subliniind că cele zece volume ar trebui să se găsească în biblioteca și la îndemâna oricărui intelectual, E. Simion își exprima speranța ca proiectul să reziste și de atunci încolo, în ciuda greutăților financiare presupuse de o asemenea lucrare sau a „lipsei de combatanți”. A fost motivul pentru care a sprijinit demararea celei de-a treia serii, făcând o reverență în fața abnegației și seriozității autorilor și colaboratorilor de până atunci, „cercetători umaniști din mediul academic [ce] își văd de treabă și fac lucruri folositoare (și încă o dată: indispensabile) pentru cultura română”.

Seria a treia (1945 – 1964)

Colectivul actual a început lucrul la seria a treia în luna iunie 2009, aflându-se în prezent la aproximativ două treimi din perioada de documentare în bibliotecă. La data începerii noii serii colectivul se împușinase îngrijorător de mult, fiind format numai din trei cercetătoare „de teren” (Ileana Ciocârlie și Carmen Brăgaru, specializate încă din seria precedentă, și proaspăta ucenică Cristina Deutsch), coordonate și supervizate, cu experiența adunată în cei peste 40 de ani de activitate, de Ana-Maria Brezuleanu, șefa de departament. Au fost selectate și siglate materialele și apoi demarată fișarea, în ordine alfabetică, a fiecărui periodic în parte. Când lucrurile începuseră să intre pe fâgaș, un nou obstacol s-a ivit în 2012. Pensionarea a două cercetătoare a dus la înjumătățirea colectivului (și așa redus considerabil) și punerea la grea încercare a anduranței celor două rămase, lucrul „în echipă” ajungând să aibă mai degrabă semnificația unui motor în doi timpi. În ciuda acestor piedici și disfuncții, cu privirea fixată, precum Ianus Bifrons, atât spre dedicația și perseverența înaintașilor, precum și către asigurarea continuității proiectului în viitor, nutrim speranța refacerii numerice a colectivului și ducerea la bun sfârșit a seriei actuale, precum și a definitivării ulterioare a ultimei serii, cea de-a patra (1965–1989), doar atunci putând fi declarat desăvârșit acest adevărat proiect-maraton. La data redactării prezentului material, în cutiile înșirate pe birouri, asemenea unor batalioane în așteptare, se găsesc deja pachete complete ce acoperă revistele arondate literelor A–P, în cifre, acestea însumând peste 47 000 de fișe. Pentru literele rămase încă de lucrat, R–Z, preconizăm încă aproximativ 15–20 000 de fișe. La perioade de timp diferite, apar și probleme noi. Astfel, numeroase ședințe de lucru, întinse adesea pe săptămâni la rând, au ridicat și dezbătut probleme teoretice, de clasificare sau chiar de croire a unor noi secțiuni, dictate de trăsăturile definitorii ale perioadei parcurse, una dificilă, greu de digerat din pricina amestecului ideologic în sfera culturii și literaturii. Vor apărea, în consecință, în seria a treia, capitole cu dramatizări după romane aflate „pe linie”, cu literatură pentru copii sau științifico-fantastică, toate acestea provenind din marotele literaturii sovietice, autointitulată far călăuzitor al literaturilor din blocul estic și nu numai.

Tabel ilustrativ comparativ

	Colectiv	Zile de lucru BAR	Interval adunare material	Periodice selectate	Număr de fișe rezultate	Număr de volume	Interval de publicare
Seria I 1859–1918	5–6 autori 7 colab.	4	1975– 1980	516	49 194	3	1980– 1986
Seria a II-a 1919–1944	5 autori 7 colab.	4	1985– 1995	824	75 221	10	1997– 2009
Seria a III-a 1945–1964	4 cercet. (2009– 2012) 2 cercet. (2012→)	3	iunie 2009→	325	46 000 (până acum); încă cca 20 000 așteptate	cca 8	2018? →

Metodologie

Întrucât titulatura lucrării poate induce în eroare, trimițând la lucrările bibliografice îndeobște cunoscute, sunt necesare câteva precizări. Lucrarea de față presupune nu numai o înregistrare relativ mecanică a datelor tehnice ale unui text depistat într-un periodic stabilit, ci și o cercetare complexă multidisciplinară (situată între preocupări de estetică, critică și istorie literară, literatură universală și comparată, sociologia culturii, traductologie, stilistică) la care sunt chemați să participe cercetători filologi cu pregătire comparatistă, curiozitate intelectuală și deschidere spre pluridisciplinaritate. Fiind o bibliografie a *relațiilor* dintre literaturi, acest instrument de lucru își propune să urmărească îndeaproape și să oglindească, în ansamblu și în detaliu, trecând prin caracteristicile proprii fiecărei perioade istorice delimitate, modul în care literaturile lumii s-au reflectat în periodicele românești. Cu alte cuvinte, ce autori străini și ce titluri au atras atenția românilor în diverse perioade, fiind ușor de urmărit profilul unei literaturi sau a alteia, circulația ideilor într-o anumită perioadă, când a fost tradus la noi pentru prima dată un autor sau o operă, fragmentar sau integral, în reviste sau în volum.

Deși crescută din tulpina bibliografiei generale, o bibliografie analitică, așa cum este și *Bibliografia relațiilor...*, „reprezintă un efort de înțelegere și de preluare a cunoașterii, tradus în coduri specifice și condensat în forme aparent rigide, dar, în fapt, puternic expresive. Pătrunzând dincolo de suprafața elementelor de simbolizare infodocumentară, ea scotocește și descoperă componente și structuri pe care le aglutinează dintr-o perspectivă critică integratoare”, solicitând „numeroase tipuri de competențe din partea celui care o elaborează, întreaga lui capacitate de investigare, de cuprindere și de punere în relație a elementelor purtătoare de valoare (...) Dacă bibliografia generală de evidență este un

instrument preponderent orientat către alimentarea neselectivă a memoriei culturale, bibliografia analitică este un instrument preponderent orientat către cercetare și destinat, mai ales, satisfacerii unor cerințe bine focalizate. Opțiunea analitică se bazează pe o decizie dificilă și plină de responsabilitate, pentru că ea implică un imens consum de resurse și un angajament total din partea autorului sau a echipei de autori”¹⁶.

Pentru o mai bună înțelegere a profilului lucrării în discuție, ar fi de urmărit cel puțin două perspective: mai întâi, cea din *interior*, a migălosului proces de elaborare, apoi, cea din *exterior*, a latențelor ascunse în materialul rezultat.

Procesul de elaborare

1. După stabilirea perioadei de cercetare, cum am subliniat, atent gândită din punct de vedere istorico-literar, este *defrișat fișierul BAR*, literă cu literă, cartotecă după cartotecă, pentru stabilirea *listei generale a periodicelor* care se încadrează în limitele cronologice adoptate. Prin periodice se înțelege orice ziar sau revistă apărute în limba română în absolut orice zonă a țării, fiind de subliniat încă o dată faptul că, începând cu seria a doua, au fost luate în considerare și periodicele din regiunile istorice ale României Mari. Nu intră în conul nostru de interes almanahurile sau revistele școlare, cu excepția acelor care și-au câștigat în timp celebritatea (revista „Vlăstarul” a Liceului „Spiru Haret”, spre exemplu, unde semnează articole substanțiale nume notorii). Simplul fapt că această bibliografie, unică în Europa, se apleacă nu numai asupra periodicelor bine cunoscute și cercetate, de renume, ci și asupra celor de mică anvergură sau respirație, din orașe și orașele de provincie, crește valoarea lucrării atât în interiorul, cât și în exteriorul țării. Majoritatea volumelor de sinteză elaborate în ultimele decenii de criticii și istoricii literari autohtoni s-au bazat pe informațiile și materialul cuprinse în periodicele din primul tip menționat. Firește că trăsăturile generice ale perioadei ies bine conturate și din acestea. Însă, cum detaliul face diferența, adesea o revistă cvasi-necunoscută sau una cu un profil non-literar strict delimitat în titlatură, pot produce surprize, nu neapărat în măsură de a schimba viziunea de ansamblu, îndeobște acceptată, cât la nivelul detaliului semnificativ. Spre exemplu, în această a treia serie, revistele pentru copii, precum „Arici Pogonici”, „Luminița”, „Licurici”, „Cravata roșie” etc. conțin, la scară redusă, întreaga ideologie a revistelor consacrate, în texte semnate de autori „pe linie”, atât români, cât și străini. O revistă de pescuit și vânatoare, intitulată „Carpații”, publică în foileton numeroase bucăți din literatura universală legate de activitățile sportive ce îi trasează profilul. O revistă precum „Graiul nou”, declarată de pe frontispiciu a fi tipărită de „Direcția politică de front a Armatei Roșii”, conține mai multă literatură sovietică, reproducă, semnalată sau comentată decât multe reviste de profil literar, dovadă stând numărul de fișe rezultat în urma cercetării. Și exemplele, la fel de interesante, pot continua.

¹⁶ Prof. univ.dr. Ion Stoica, *Rigorile și valențele bibliografiei analitice*, <http://www.lisr.ro/7-stoica.pdf>

2. Revenind la procesul de elaborare, *lista revistelor corespunzătoare fiecărei litere* din alfabet, este apoi *verificată punct cu punct*, pentru a se lămurii profilul fiecăreia, cantitatea și calitatea materialului. Revistele literare cunoscute nu sunt puse la îndoială, însă toate celelalte sunt răsfoite an cu an, pentru a nu scăpa o rubrică sau o pagină literară ce poate apărea (sau dispărea) pe parcurs, chiar într-un cotidian politic, precum „Scânteia” sau „Steagul roșu”. Dintr-un număr de 30 de reviste aflate pe listă pot rămâne jumătate sau chiar mai puțin. (Din numărul total ce a depășit 700 de reviste existente în perioada stabilită, pentru seria a treia au fost selectate 325.) Lesne de presupus, aceste prime două etape necesită atenție, acribie și, mai ales, timp.

3. Odată stabilită lista unei litere, ea este distribuită unui cercetător care începe să o lucreze. Acesta *va lua fiecare revistă din lista respectivă și va începe să o fișeze an cu an*, după niște norme de redactare bine stabilite. Partea de sus a fișei, arondată ideii de bibliografie generală, cuprinde datele așa cum apar în revistă: numele autorului, titlul articolului/operei, sigla revistei, vârsta și anul, numărul și data calendaristică, pagina, rubrica/rubricile. Este de la sine înțeles că toate aceste date trebuie să fie exacte, atent scrise și verificate conștiincios la corectură. În partea de jos a fișei, denumită subsol, se găsește intervenția cercetătorului prin care se indică ce conține textul tipărit (articol, recenzie, schiță/portret/medalion biobibliografic, cronică dramatică, notă de semnalare etc.) sau genul operei reproduse integral sau fragmentar (versuri, schiță, povestire, nuvelă, fragment de roman, roman în foileton, comedie, dialog aforistic etc.). În primul caz, este fie rezumat articolul de sinteză, fie reprodus un citat semnificativ, fie indicată ideea pe care este construit textul. În cel de-al doilea caz, este menționat traducătorul, acolo unde este semnalat, și notată prima frază a povestirii sau primele versuri ale poeziei, pentru o eventuală și ulterioară unificare, în anumite condiții stabilite. Subsolul fișei este, așadar, cel care face diferența și arondează lucrarea bibliografiilor analitice.

Vor rezulta în final pachete de fișe cu „monografii” de reviste pe linia cercetării hotărâte. Ele vor fi păstrate ca atare până la sfârșitul adunării întregului material, abia apoi urmând a fi redistribuite pe literaturi și autori. Fișarea integrală a unui periodic apărut între 1945–1964 poate necesita câteva săptămâni sau câteva luni, în funcție de următorii factori: dacă este cotidian, hebdomadar, apariție bilunară, lunară sau trimestrială; dacă are rubrică sau pagină culturală; dacă are profil literar declarat. Nu insistăm aici asupra uzurii fizice presupuse de orele petrecute în concentrare maximă asupra paginilor unor periodice prăfuite datând de 60–70 de ani, de format P IV sau P III în majoritate, sau de parcurgerea atentă a tuturor titlurilor și paginilor unui număr, întrucât un text sau o știre de profil poate apărea nu numai la pagina sau rubrica literară, și nicidecum asupra obstacolelor și provocărilor din depozitele BAR, de la lipsa unor numere sau chiar ani de revistă, până la disfuncții de comunicare sau atitudini umane surprinzătoare, pentru a folosi doar formule eufemistice.

4. În zilele de lucru la Institut, fișele elaborate în zilele de documentare în bibliotecă sunt *clasificate zecimal conform normelor internaționale*, pe literaturi și

pe genuri, fiecare fișă primind în colțul din dreapta sus un număr verificat în liste și tabele. Dificultățile de ordin taxonomic apar în următoarele cazuri: a. când literaturile „mici” nu au număr de clasificare (de exemplu, literatura tuvină, kabardină, mordvină, buriat-mongolă etc., cazuri în care trebuie întreprinsă o cercetare pentru aflarea grupului de limbi din care fac parte, de care sunt mai apropiate, ce influențe lingvistice majore le definesc etc.); b. când autorul respectiv a scris în mai multe limbi, așadar aparține mai multor literaturi (cazuri de elvețieni, belgieni, evrei, români emigrați, dar nu numai)¹⁷; c. când nu se știe în ce limbă a scris autorul respectiv; d. când numele autorului este înșelător (spre exemplu, Simon Cicovani se dovedește a fi scriitor gruzin); e. când nu este specificat dacă fragmentul reprodus dintr-un autor face parte dintr-un roman, poem mai amplu, în revistă neexistând titlu sau existând un titlu arbitrar; f. când avem de a face cu pseudonime, atât în cazul autorilor străini fișați, cât și în cazul semnatarilor români de articole (adesea, cercetătoarele au întreprins o muncă de detectiv, dezvoltând o atenție distributivă pe întreaga revistă, identificarea unor autori de renume sub pseudonime completând dicționarul tematic al lui Mihail Straje) ș.a.m.d. Toate aceste provocări trebuie discutate în colectiv, hotărârea unei soluții presupunând o cercetare prealabilă.

5. După fișarea tuturor revistelor corespunzătoare tuturor literelor din alfabet și clasificarea lor, pachetele sunt desfăcute și *împărțite pe literaturi*, iar în cadrul unei literaturi, *pe generalități și apoi pe autori, în ordine alfabetică, iar textele pe genuri*. Este și momentul unei reverificări a subsolului, al reparațiilor de tot felul, al stabilirii genurilor și clasificărilor finale, prin comparație cu fișele provenite de la toți cercetătorii colaboratori. De asemenea, este momentul unificării fișelor, în cazul în care același text (articol, poezie, povestire etc.) a fost publicat în mai multe reviste sau în mai multe rânduri. Seria a treia, aflată în lucru, va abunda în situații de acest fel, întrucât poeziile patriotice, articolele ideologice și povestirile sau fragmentele de roman considerate „corespunzătoare” erau răspândite în majoritatea publicațiilor, fie ele literare sau nu, și republicate, uneori în cadrul aceleiași reviste, cu ocazia sărbătoririlor sau comemorărilor de tot felul.

6. Așa cum există generalități pentru o literatură oarecare, vor exista firește și generalități la nivel de literatură universală (critică literară, estetică literară, relații literare de tipul influențelor, paralelismelor, comparațiilor, problema și tehnica traducerilor, stilistică, evenimente literare mondiale, precum congrese, conferințe, premii, dar și plagiate etc.), ce vor fi adunate în *primul volum al seriei*, de aceea cel mai mișcător și mai dificil de elaborat. El va fi succedat de volume ce vor cuprinde literaturi grupate pe zone și limbi de circulație (de limbă engleză, germană, limbi romanice, literaturi slave etc.) într-un ritm deja alert, de aproximativ un volum pe an.

¹⁷ Pentru lămuriri suplimentare referitoare la spinoasa situație de hotărâre a unui criteriu unic în astfel de cazuri întortocheate, a se vedea studiul aprofundat *Observații metodologice legate de „Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice”*, semnat de Viorica Nișcov în RITL, XL, 1992, nr. 3–4, iulie–decembrie, p. 403–408.

7. Noțiunile auxiliare de tipul *Cuvântului-înainte*, al *Siglelor periodicelor consultate* sau *Indicelui* au fiecare provocările și gradul de dificultate specifice. În primul trebuie punctate caracteristicile perioadei și dificultățile apărute, precum și soluțiile adoptate de colectivul de cercetători, cu argumentele științifice adiacente. Pentru cel din urmă, este necesară o minuțioasă și lentă parcurgere a întregului material, precum și o meticuloasă și atentă corectură succesivă, obligatorie, de altfel, pentru fiecare volum al seriei.

Latențe și perspective

Necunoașterea în detaliu a profilului *Bibliografiei relațiilor...* și a migălosului său proces de elaborare face ca acest instrument de lucru, aflat la a treia serie și acoperind deja perioada 1859 – 1964, să fie puțin apreciat și consultat, asemănându-se cu o comoară ce așteaptă să fie descoperită. Există totuși câteva lucrări, majoritatea teze de doctorat, devenite cărți de referință, ce au la bază volumele din seria întâi și a doua, fiecare dintre autorii cercetărilor recunoscând că nu ar fi putut elabora volumul respectiv, în detaliu și în timp atât de scurt, fără consultarea și contribuția esențială a intrărilor din *Bibliografie*. Pe de o parte, cercetătoarele din primul colectiv au propus subiecte (în teze de doctorat sau cărți de sine stătătoare) izvorâte din materialul descoperit și fișat: *Byron și byronismul în literatura română*, la origine teză de doctorat semnată de Ileana Verzea, București, Editura Univers, 1977; *Leon Donici, Marele Archimedes (proză literară, publicistică, receptare critică)*, ediție îngrijită, prefată și bibliografie de Ana-Maria Brezuleanu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997; Cornelia Ștefănescu, *Destinul unei întâlniri. Marcel Proust și românii*, București, Editura Elion, 2008; Viorica Nișcov, *Un elogiu al diferenței. Literatura de limbă germană în revista „Adevărul literar și artistic” (1920–1939)*, București, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2011. Pe de altă parte, cercetători și absolvenți filologi ce au descoperit și răsfoit, mai mult sau mai puțin întâmplător, acest prețios instrument de lucru, au elaborat sau elaborează comunicări și teze de doctorat ce se bazează în mare măsură pe informația pusă la dispoziție de cele 13 volume existente și uneori chiar de cutiile de fișe adunate pentru seria aflată în lucru. Iată o listă incompletă cu lucrări de cercetare, încheiate sau aflate în desfășurare, bazate pe *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice*:

- Eugenia Popeangă, *Ecos de Celestina en la literatura rumana*, în RITL, tomul 24, nr. 1, p. 81–84, București, 1975;
- Ileana Verzea, *Byron in Romanian Criticism*, în RITL, tomul 24, nr. 2, p. 249–254, București, 1975;
- Ileana Verzea, *A Comparative Viewpoint on Some Romanian Romantics*, în RITL, tomul 25, nr. 2, p. 199–207, București, 1976;
- Luminița Beiu-Paladi, *Etapele receptării romantismului italian în literatura română a secolului al XIX-lea*, în RITL, tomul 25, nr. 2, p. 209–217, București, 1976;

- Cornelia Ștefănescu, *Prime contacte ale românilor cu poezia lui Paul Verlaine. Fișe de istorie literară*, în RITL, tomul 25, nr. 2, p. 219–227, București, 1976;
- Michaela Șchiopu, *Verga e altri narratori veristi tradotti in Romania*, în RITL, tomul 25, nr. 2, p. 235–242, București, 1976;
- Dinu Pillat, *Dostoyevsky in Romanian Literary Consciousness*, în RITL, tomul 25, nr. 2, p. 243–256, București, 1976;
- Ileana Verzea, *Date noi cu privire la circulația romanticilor englezi în presa românească*, în RITL, tomul 25, nr. 2, p. 437–440, București, 1976;
- Ileana Verzea, *Prime contacte românești cu literatura americană (în presa secolului XIX)*, în RITL, tomul 25, nr. 4, p. 531–562, București, 1976;
- Michaela Șchiopu, *I. M. Bujoreanu – traducător din Boccaccio*, în RITL, tomul 26, nr. 1, p. 77–79, București, 1977;
- Ana-Maria Brezuleanu, *Björnsterne Björnson și românii transilvăneni*, în RITL, tomul 26, nr. 1, p. 81–84, București, 1977;
- Luminița Beiu-Paladi, *Ecouri literare ale risorgimentului italian în presa românească*, în RITL, tomul 26, nr. 3, p. 425–429, București, 1977;
- Michaela Șchiopu, *Ecouri și opinii despre futurism în periodicele românești ale vremii*, în RITL, tomul 26, nr. 4, p. 595–603, București, 1977;
- Ana-Maria Brezuleanu, *„Poeme în proză” de I. S. Turgheniev. Traduceri și receptare în periodicele românești (1883–1916)*, în RITL, tomul 27, nr. 3, p. 439–448, București, 1978;
- Michaela Șchiopu, *Probleme sociale în operele veriștilor minori traduși în România*, în RITL, tomul 28, nr. 2, p. 213–221, București, 1979;
- Ileana Verzea, *Traduceri și comentarii românești ale operelor literaturii franceze medievale*, în RITL, tomul 28, nr. 4, p. 531–542, București, 1979;
- Cornelia Ștefănescu, *Conscience littéraire roumaine et naturalisme zolien*, în „Cahiers roumains d’études littéraires”, nr. 3, 1979, Bucarest, p. 39–51;
- Ileana Verzea, *Romanul popular și studiul receptării. Considerații asupra romanului englez în circuit românesc*, în RITL, tomul 29, nr. 4, p. 577–586, București, 1980;
- Cornelia Ștefănescu, *Flaubert en Roumanie, réactions significatives*, în „Analele Universității București”, Limbi și literaturi străine, anul XXIX, nr. 2, București, 1980, p. 35–40; *Flaubert în România*, în „România literară”, XIII, nr. 20, 15 mai 1980, p. 21;
- Ana-Maria Brezuleanu, *Proza scurtă rusă în periodicele românești de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, în RITL, tomul 30, nr. 4, p. 589–596, București, 1981;
- Michaela Șchiopu, *Paul Valéry și poezia pură în discuția presei interbelice din România*, în RITL, XXXVII, nr. 3–4, iulie-decembrie 1989 – XXXVIII, nr. 1–3, ianuarie-septembrie 1990, p. 285–289;
- Michaela Șchiopu, *Relații literare româno-italiene. Literatura italiană interbelică în receptarea presei literare românești a vremii*, în RITL, XL, 1992, nr. 3–4, iulie-decembrie, p. 327–334;

- Viorica Nișcov, *Literatura de limbă germană în „Adevărul literar și artistic”*, în RITL, XLI, 1993, nr. 1–2, ianuarie–iunie, p. 159–167;
- Ana-Maria Brezuleanu, *Leon Donici*, în RITL, XLI, 1993, nr. 3–4, iulie–decembrie, p. 357–361;
- Ileana Mihăilă, *Le rôle des idées politiques dans la réception de George Sand en Roumanie au XIX-e siècle*, în volumul *George Sand lue à l'étranger – Recherches nouvelles 3*, dir. Suzan van Dijk, C.R.I.N., Rodopi, Amsterdam – Atlanta, 1995, p. 68–79;
- Ana-Maria Brezuleanu, *De la vodevilul francez spre „teatrul nou”*, în RITL, XLIV, 1996, nr. 1–4, ianuarie–decembrie, p. 199–209;
- Liviu Bordaș, *Tagore în România*, în „Bibliotheca Indica”, București, IV, 1999, p. 21–36;
- Ioana Drăgan, *Romanul popular în România: literar și paraliterar*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2001 (inițial teză de doctorat, condusă de prof. Paul Cornea, cartea a fost considerată drept „o analiză minuțioasă, foarte documentată, despre începuturile romanului românesc și, ceea ce este mai important, despre ce și cum se citea în secolul al XIX-lea”; cf. „Observator cultural”, nr. 110/ aprilie 2002);
- Ileana Mihăilă, *Voltaire dans les Pays Roumains aux XVIIIe et XIXe siècle*, în *Recepción de autores franceses de la época clasica en los siglos XVIII y XIX en España y en el extranjero*, dir. Mercedes Boixareu, Roland Desné, UNED-Ediciones, Madrid, 2001, p. 285–291;
- Alexandra Denisa Igna, *Receptarea liricii expresioniste germane în literatura română* (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu), Cluj-Napoca, Risoprint, 2007;
- Carmen Mihaela Man, *Secolul al XIX-lea – un secol de traduceri* (Oradea, 2009, coordonator științific: prof. Ioan Derșidan);
- Angela Marcu, *Informarea bibliografică și documentară în studiul literaturii române* (Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, 2009, coordonator științific: Mircea Muthu);
- Marcela Ciobanuc, *Modalități dostoevskiene în proza psihologică românească* (Universitatea din București, 2010, coordonator științific: Dumitru Micu);
- Ileana Mihăilă, *Quelques précisions sur les premières traductions de Rousseau en roumain*, în „Caiete critice”, 1(279)/2011, p. 42–50 ;
- Eniko Szilaghi, *Relații literare și culturale româno-maghiare în perioada interbelică* (Universitatea din Alba Iulia, 2011, coordonator științific: Mircea Popa);
- Ileana Mihăilă, *La contribution des Roumaines à la réception des littératures européennes dans l'espace culturel roumain*, în *Les Rôles transfrontaliers joués par les femmes dans la construction de l'Europe*. Préface Suzan van Dijk. Dir. Guyonne Leduc. Paris L'Harmattan, 2012, p. 147–156 ;
- Anca Andrei Procopiuc, *Traduction et retraduction en roumain des nouvelles de Prosper Mérimée* (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, 2012, coordonator științific: prof. Muguraș Constantinescu);

– Ileana Mihăilă, *Présence de la personnalité et des idées de Madame de Maintenon dans la culture roumaine*, în *Madame de Maintenon. Une femme de Lettres ?* Dir. Christine Mongenot, Marie-Emmanuelle Plagnol-Diéval, Presses Universitaires de Rennes, coll. « Interférences », Rennes, 2012, p. 213–222;

– Raluca Radac, *Câteva observații privind traducerile intermediare din limba franceză în secolul al XIX-lea: Lord Byron* (Universitatea de Vest din Timișoara, 2012, coordonator științific: Georgiana Lungu-Badea);

– Ileana Mihăilă, *Reflets de Jean-Jacques Rousseau dans la culture roumaine moderne*, în „Études balkaniques”, XLIX (1), Académie Bulgare des Sciences, Sofia, 2013, p. 88–112; *Les frères ennemis ou Voltaire et Rousseau dans la culture roumaine*, în „Cahiers Voltaire” (*Revue annuelle de la Société Voltaire*), 12, Société Voltaire et Centre international d’étude du XVIIIe siècle, Ferney-Voltaire, 2013, p. 143–150; *La réception de l’œuvre de Victor Hugo dans la presse roumaine de l’entre-deux-guerres*, în „Analele Universității București”, Limbi și literaturi străine, București, TUB, 2013, p. 3–10; *Traditions de la francophonie chez les Roumains. Un cas particulier: la réception de Voltaire et de Jean-Jacques Rousseau*, în *La francophonie (:) problématique. Actes du colloque international Journées de la francophonie, XVIIe édition, Iasi, 30–31 mars 2012*, textes réunis par Felicia Dumas, Iași, Editura Junimea, 2013, p. 125–137; *La littérature féminine et la condition des femmes vues par les écrivaines roumaines avant la Grande Guerre*, în *Transnational Identities of Women Writers in the Austro-Hungarian Empire*, Ramona Mihăilă (editor), Addleton Academic Publishers, New York, 2013, p. 22–31;

– Diana Lățug, *Knut Hamsun în România* (Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, teză de doctorat în progres, cu un coordonator științific din România și altul din Norvegia).

Seria completă de 13 volume sau numai unele disparate se găsesc în bibliotecile importante din București, din țară și din străinătate. Lucrarea se află pe lista cu literatură de specialitate (poziția 10), în Programa pentru examenele de doctorat cu profilul „Literatură universală și comparată” a CNAA (Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare) din Republica Moldova. Ea a fost pomenită ca esențială pentru elaborarea unor lucrări de cercetare individuală ale câtorva colegi de Institut, precum Dan Grigorescu, Stan Velea, Ileana Mihăilă și, mai recent, Petruș Costea (pentru Marcel Proust sau Mihail Sebastian) sau Bianca Burța-Cernat (pentru scriitoarele din interbelic), după cum a fost consultată de coordonatorii DGLR, pentru aflarea detaliului semnificativ sau verificarea veridicității unor aserțiuni legate de „prima traducere” a unui scriitor străin în limba română.

Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice a fost semnalată, prezentată sau recenzată de-a lungul timpului de Bucur Țincu¹⁸,

¹⁸ *Literatura română și literaturile lumii*, în „Tribuna”, Cluj, XXIV, nr. 18 (1219), 1 mai 1980, p. 5.

Mihnea Gheorghiu¹⁹, Alexandru Duțu²⁰, Teodor Vărgolici²¹, Nicolae Ciobanu²², Andrei Corbea²³, Horst Samson²⁴, Mircea Angheliescu²⁵, Raymond Pouillart²⁶, Iuri Kojevnikov²⁷, Viorica Nișcov²⁸, Carmen Brăgaru²⁹, Ion Simuț, Ileana Mihăilă³⁰, Gabriela Danțiș³¹. Mult mai multe elogii verbale sau *via e-mail* au fost primite de sector din partea cercetătorilor români sau străini care au consultat și recomandat lucrarea, considerând-o unică în domeniu, rod al unei îndelungate, minuțioase și extrem de valoroase cercetări.

Concluzii

Îngrijitor al unei lucrări asemănătoare, însă de proporții considerabil reduse, profesorul I. C. Chițimia afirma în 1976³²: „Lucrările de bibliografie au fost și mai rămân încă teme neagreate, în multe cazuri chiar dezavuate de cercetători, pentru că li s-au părut acestora inapte pentru emiterea de noi idei sau pentru noi interpretări și desfășurarea talentului lor creator. S-au găsit totuși întotdeauna oameni de știință care au alcătuit asemenea opere, nu fiindcă nu erau capabili de

¹⁹ *Noi cercetări și lucrări în științele sociale și politice*, în „Contemporanul”, nr. 19 (1748), 9 mai 1980, p. 4, 6.

²⁰ *Amintiri și promisiuni comparatiste*, în „România literară”, XIII, nr. 20, 15 mai 1980, p. 20–21.

²¹ *Interferențele literaturii române cu literatura universală*, în „România liberă”, XXXVIII, nr. 11068, 29 mai 1980, p. 2; *Receptarea literaturii franceze în periodicele românești*, în „Adevărul literar și artistic”, 1 februarie 2005, p. 4; *Receptarea literaturilor străine în periodicele românești*, în „Adevărul literar și artistic”, nr. 863, 21 martie 2007; *Literatura universală – în periodicele românești*, în revista „România literară”, nr. 41, 19–25 octombrie 2007; *Literatura universală în periodicele românești*, în „România literară”, nr. 25, 26 iunie–2 iulie 2009, p. 19.

²² *Glose la o bibliografie*, în „Luceafărul”, XXIII, nr. 25 (947), 21 iunie 1980, p. 1, 6.

²³ *Din nou despre instrumentele de lucru*, în „Cronica”, Iași, XV, nr. 30 (756), 25 iulie 1980, p. 5.

²⁴ *Begegnung mit Bibliographien*, în „Neue Banater Zeitung”, Temeswar, XXVI, nr. 6172, 14 Oktober 1982, p. 2.

²⁵ *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1859–1918)*, volumele I–II, în „Manuscriptum”, XIV, nr. 1 (50), 1983, p. 183–185; *Literatura franceză și cititorul român*, în „Adevărul literar și artistic”, XIII, nr. 711, 6 aprilie 2004, p. 13.

²⁶ *Notes bibliographiques*, în „Les Lettres romanes”, Belgique, n° 4, 1984, p. 341–342.

²⁷ *Русская литература в Румынии*, în revista „Вопросы литературы”, Москва, nr. 12, 1987, p. 242–249.

²⁸ *Observații metodologice legate de „Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice”*, în RITL, XL, 1992, nr. 3–4, iulie–decembrie, p. 403–408.

²⁹ *Altfel de catedrală*, în revista „România literară”, nr. 14, 14–20 aprilie 2004, p. 3, 6.

³⁰ *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice*, în volumul omagial *Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2010, p. 223–226; *La bibliographie des relations de la littérature roumaine avec les littératures étrangères dans la presse périodique et quelques esquisses d'applications possibles*, în revista „Synthesis”, nr. XXVIII/2011, București, Editura Academiei Române, 2011, p. 57–64.

³¹ *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1919–1944)*, la rubrica „Eveniment” a revistei „Cultura”, nr. 17 (272), 6 mai 2010, p. 10.

³² În *Introducerea la Bibliografia analitică a literaturii române vechi: I. Cărțile populare laice*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976, p. 11–18.

sinteze și idei noi, ci pentru că, prețuind, până la sinteză, documentarea și informația completă, au simțit singuri nevoia de instrumente care să servească în cercetare și altora. (...) Dar lucrările bibliografice au pus la încercare chiar concepția autorilor și prin aceasta s-au deosebit unele de altele în chip evident. Ele sunt deci operă de creație, nu simplă adunare de titluri și de date tehnice. (...) Dacă s-ar scrie o istorie a conceptului de bibliografie din cele mai vechi timpuri până astăzi, s-ar vedea cât de inventivă a fost mintea autorilor în dezvoltarea acestui concept și în transgresarea lui spre alte concepte în domeniul științelor umaniste”. Subscriem în totalitate, subliniind astfel actualitatea rândurilor așternute pe hârtie în urmă cu 40 de ani.

Mircea Eliade, în cronică sa din „Cuvântul” din 28 octombrie 1933, referitoare la editarea poeziilor lui Eminescu la „Cultura Națională”, scria: „Nu se poate scrie simplu și informativ despre o operă care a durat patru ani ca să poată fi pusă la punct și care se bazează pe 46 de caiete ale lui Eminescu, 7 588 de foi sau 15 176 de pagini”. Cum să se scrie atunci, oare, despre o lucrare ce durează de 40 de ani, se bazează pe 1 665 de periodice parcurse pe o perioadă de peste 100 de ani și cuprinde 49 194 de fișe (seria I), 75 221 de fișe (seria a II-a) și deocamdată 46 000 de fișe (seria a III-a)? Cum se poate descrie apoi ce presupune o lucrare de anvergura unei catedrale, decât în aceiași termeni ai catalogării: acribie, devotament, perseverență, cercetare riguroasă, meticuloasă, constantă și îndelungată, sacrificarea unei cariere individuale în favoarea muncii în echipă, o muncă neștiută, departe de lumina reflectoarelor, având însă ca rezultat principalul instrument de lucru necesar oricărui specialist din domeniul literaturii universale și comparate. Și nu numai. Declarat sau nu, *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* a stat și stă la baza multor studii, articole, conferințe, teze de doctorat din țară sau din străinătate. Ea este, parafrazându-l pe același Eliade din recenzia amintită, „neverosimil de occidentală”, prin toate caracteristicile enumerate mai sus și, paradoxal, poate tocmai de aceea, atât de puțin (re)cunoscută, comentată, apreciată. *Pro captu lectoris, habent sua fata libelli*, constata Terentianus Maurus încă din secolul al II-lea al erei noastre. Cu alte cuvinte, destinul cărților depinde nu atât de cei care le scriu, ci, mai cu seamă, de felul în care ele sunt primite de cititori.

Referințe:

- „Numeroase date cu privire la istoria legăturilor româno-maghiare sunt cuprinse în lucrarea *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice*, publicată de Academia Română (1980–1985), care a prelucrat în trei volume materialele traduse din literaturi străine și referitoare la aceste traduceri, apărute în publicațiile periodice din perioada 1859–1918, în timp ce noua serie lansată în anul 1997 promite prelucrarea presei din perioada 1919–1944”.

(Gaál György, *Conexiuni literare româno-maghiare, 1945–1989*, enciclopedia-virtuala.ro)

- *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice 1859–1918*. 3 vols. Ed. Ioan Lupu. București, Editura Academiei, 1985. [“An immensely useful resource, with full bibliographical details of translations and critical articles on foreign authors published in over 500 periodicals and cultural magazines. Additional volumes have been published, covering the 1919–1944 period”.]

(Oscar Wilde: *A Romanian Bibliography of Translations*, selective bibliography)

- „Cercetările românești de literatură comparată, după o tradiție de peste un secol, fac astăzi un pas hotărâtor înainte prin apariția recentă a impunătoarei lucrări *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice 1859–1918* (...). Până acum comparatismul românesc s-a caracterizat prin cercetări parțiale, adică într-un singur compartiment al relațiilor, realizate de romaniști, angliști, germaniști, clasiști, slaviști, fiind limitate și chiar subiective, prin lipsa unei perspective de ansamblu chiar în domeniile cercetate. Prin lucrarea recent apărută se abordează o temă generală în toată complexitatea ei, având vaste orizonturi și propice marilor sinteze. (...) Ceea ce până acum se știa *în general*, vag și aproximativ cu privire la contactele noastre cu alte literaturi în perioada respectivă, acum se cunoaște amănunțit și complet prin inventarierea și comentarea a tot ce a apărut în publicațiile noastre periodice (...). Importanța cercetării realizate este evidentă prin sine. Ea constă în cunoașterea și aprecierea exactă – pentru întâia oară – a orizonturilor literaturii române, a capacității ei de deschidere spre literaturile lumii, a preferințelor în receptarea anumitor curente, scriitori și opere care au avut un caracter stimulativ pentru dezvoltarea tematicii și a limbii literare române. Cercetarea este cea mai vastă în domeniul literaturii comparate ce s-a întreprins vreodată nu numai la noi, ci, după cât cunoaștem, și în alte părți ale lumii.

(Bucur Țincu, *Literatura română și literatura lumii*, în „Tribuna”, XXIV, nr. 18 (1219), 1 mai 1980, p. 5)

- Lucrări de tipul acesta (...) solicită, în chip spontan am spune, cel puțin două moduri de orientare și receptare a lecturii. Primul este, se înțelege, acela rezidând în calitate de inedit și excelent instrument de lucru al lucrării. Sub acest raport, nu mai încap discuție, ne aflăm în prezența unei premiere editoriale de anvergură, în măsură să stimuleze și să sprijine în cel mai înalt grad cercetarea științifică (...). Nu credem, așadar, că exagerăm cu nimic afirmând că, din unghiul strictei utilități informative, lucrarea are o valoare inestimabilă: de abia de acum încolo se poate aprecia că exigența istoricității intrinseci și explicite va constitui datul științific primordial în domenii de cercetare precum literatura comparată, estetica, teoria literară, traducerile etc. (...) În al doilea rând, lucrarea se supune unui alt tip de lectură, anume, dacă putem zice astfel, unei lecturi narative, de-a dreptul *românești*. Este vorba, se înțelege, de una din marile, decisivele *aventuri*

românești ale literaturii române moderne, a cărei imagine globală și de detaliu semnificativ este magistral reflectată de *Bibliografie*. (...) În fine, efectiv palpitanță se dovedește eventuala lectură de tip *episodic* a lucrării. Privind din această perspectivă faptele, totul se recomandă atenției luând înfățișarea unui nesfârșit lanț de surprize revelatoare”.

(Nicolae Ciobanu, *Glose la o bibliografie*, în „Luceafărul”, XXIII, nr. 25 (947), 21 iunie 1980, p. 1, 6)

- „Cercetarea noastră comparativă beneficiază de aici înainte de un instrument de lucru exemplar alcătuit, capabil să lumineze plurivalent o epocă de maximă efervescentă în modelarea profilului culturii românești moderne. Nu este deloc lipsit de importanță să aflăm că publicațiile perioadei traduc texte cu veleități mai mult sau mai puțin teoretice din Schopenhauer și Lombroso, din Diderot și Verhaeren, din Nietzsche și Oscar Wilde, din Poe și chiar din Woodrow Wilson, că asupra sensului și tehnicii traducerilor se pronunță acum Dobrogeanu-Gherea, Iorga, Lovinescu, Ibrăileanu, Chendi (...) Imaginea culturii noastre nu suferă câtuși de puțin scoțându-i-se în relief imensa disponibilitate la noutate, la progres, vocația sa europeană, iar marii scriitori români ai epocii stau mărturie prin opera lor, fără a mai fi nevoie de celebrarea unor *întâietăți* forțate, că receptivitatea nu este totuna cu dependența și că marea literatură națională se naște abia în mediul propice al schimbului de idei, al emulației spirituale”.

(Andrei Corbea, *Din nou despre instrumentele de lucru*, în „Cronica”, XV, nr. 30 (756), 25 iulie 1980, p. 5)

- „Capitală pentru orice cultură matură, care poate și trebuie să-și utilizeze eficient investițiile intelectuale ale trecutului, problema bibliografiilor, atâta vreme neglijată, se află de mai mulți ani pe un drum bun. (...) *Bibliografia relațiilor...*, căreia i s-ar putea adăuga – zicem noi – o bibliografie a istoriei literaturii române și una a teoriei literare și a esteticii literare, este de fapt o parte a viitoarei mari bibliografii a literaturii române. Când o vom avea, discuția privind problemele culturii și literaturii noastre, ale protocronismului și ale sincronismului, ale orientărilor, tendințelor, curentelor literare se vor putea pune, în fine, în termenii lor reali”.

(Mircea Angheliescu, *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice. 1859–1918*, volumele I–II, în „Manuscriptum”, XIV, nr. 1 (50), 1983, p. 183, 184)

- „O bibliografie reprezintă pentru istoricul și criticul literar ceea ce înseamnă o hartă pentru un călător sau un manual de navigație pentru un marinar. Atunci când nu există o bibliografie, ea apare inevitabil de la sine: se întipărește în

mintea lecturii unei cărți, un citat indispensabil este însoțit obligatoriu de o notă de subsol, un erudit care se respectă și respectă demersul științific întrebunțează fișe și astfel se naște și o bibliografie. Ideal este însă atunci când o lucrare de acest gen este proiectată și elaborată în acest scop. Este și cazul celor trei volume ale *Bibliografiei relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1859–1918)*, rezultate dintr-o cercetare bucureșteană întinsă pe parcursul a mai bine de cinci ani. (...) Întreaga *Bibliografie* se citește ca o povestire originală și documentată a relațiilor literare, care dovedesc că în toată lumea asta mare trăiește de fapt o singură umanitate, având aceleași principii etice”.

(Iuri Kojevnikov, *Русская литература в Румынии [Literatura rusă în România]*, în revista „Вопросы литературы”, Москва, nr. 12, 1987, p. 242, 249. [Traducerea fragmentelor din limba rusă ne aparține, n.n.]

- „Examinarea presei literare interbelice în vederea prelevării materialului destinat *Bibliografiei relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* ne confruntă nu o dată cu situații paradoxale. Cazuri scriitoricești întortocheate, situate la limita regulii, problematizează clasificarea, obligând la o revizuire a punctelor de vedere, la clasificarea și teoretizarea unor demersuri pe care le practicăm în mod spontan. Revistele de avangardă, mai cu seamă, sunt cele care torpilează cu inocență principiile elementare după care s-a făcut și se face curent selectarea textelor”.

(Viorica Nișcov, *Observații metodologice legate de „Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice”*, în RITL, XL, 1992, nr. 3–4, iulie–decembrie, p. 403.)

- „De un real folos ne-au fost două instrumente bibliografice cărora le datorăm informații exacte, esențiale, rapide, și utile despre scriitorii și operele cercetate. Este vorba despre *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* (...) Pentru perioada care ne interesează însă, de existență a curentului expresionist, sursa cea mai valoroasă este *Bibliografia relațiilor...* Porțiunea consacrată receptării liricii expresioniste germane la nivel evaluativ, al valorizării estetice se sprijină aproape exclusiv pe extrase de aprecieri critice, estetice, poetice și stilistice din această *Bibliografie*. Volumul al treilea, apărut la Editura Saeculum I.O., București, 2000, este consacrat literaturii germane, austriece, literaturii germane din Elveția, Transilvania și alte literaturi germanice (olandeză, flamandă, literaturi scandinave: norvegiană, daneză și suedeză). Fișele bibliografice sunt organizate pe studii, articole și note de estetică și teorie literară, epoci și curente literare, istorie și critică literară, urmate de scriitori în ordine alfabetică. Sunt înregistrate apoi traduceri și prelucrări, pe genuri literare: poezie, teatru, proză, texte în original, folclor. Înarmați cu un asemenea instrumentar, nu

ne-a fost apoi greu să înfățișăm, tot în ordine alfabetică, principalele aprecieri ale criticilor români, într-o încercare de valorificare estetică a scriitorilor germani”.

(Alexandra Denisa Igna, *Receptarea liricii expresioniste germane în literatura română*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2007)

• „Elaborarea bibliografiilor analitice exhaustive, consacrate scriitorilor români din toate epocile, se află încă într-o situație precară. Desigur, implică o muncă enormă de explorare atentă a arhivelor de manuscrise, de descoperire și clasificare a corespondenței emise și primite, dar mai ales de parcurgere migăloasă a unei puzderii de periodice literare și cotidiene la care au colaborat, îndeosebi a ziarelor de mare tiraj din perioada interbelică, în care au deținut rubrici permanente pe prima pagină sau în interior, în spațiile acordate literaturii și artei, și totodată de înregistrare a ceea ce s-a scris despre operele lor, scopul final fiind acela de a întocmi ediții critice complete, fundamentale. Astfel de bibliografii analitice cu greu pot fi realizate de o singură persoană. (...) În acest domeniu, o lucrare monumentală, demnă de toată prețuirea, o constituie *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice*, elaborată în cadrul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” de către un eminent colectiv. (...) Fișele sunt excelent redactate, cu o desăvârșită concizie, dar pe deplin edificatoare, cu o intuiție exactă a sensurilor esențiale specifice problemei respective, relevând și contribuția comentatorilor și traducătorilor români”.

(Teodor Vârgolici, *Literatura universală – în periodicele românești*, în „România literară”, nr. 41, 19–25 octombrie 2007)

• „Contactele numeroase și variate pe care literatura română le-a întreținut, de-a lungul timpului, cu literatura universală au constituit adesea obiectul unor laborioase cercetări și exegeze, însă, în mod frecvent, acestea s-au concentrat fie la un singur moment, fie la un anumit aspect sau scriitor din diferite literaturi naționale. Astăzi, criteriile moderne ale comparatismului literar asigură o nouă viziune asupra relațiilor literaturii române cu literatura universală, urmărind, pe de o parte, să demonstreze continua comunicare a spiritualității românești cu spiritualitatea întregii umanități, și, pe de altă parte, să releve contribuția proprie, originală a creativității universale. Fără îndoială, cercetarea aprofundată a raporturilor literaturii române cu celelalte literaturi naționale nu poate fi realizată în bune condiții fără aportul unor instrumente de lucru de imperioasă necesitate, cum sunt bibliografiile. Răapuzând acestui deziderat de majoră însemnătate, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” a luat inițiativa de a elabora o vastă bibliografie analitică a *Relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice*. (...) Volumul 9, apărut recent, conține 6 104 poziții bibliografice. Continuă literatura rusă, apoi urmează literaturile ucraineană, polonă, cehoslovacă, iugoslavă (sârbă, croată, slovenă, muntenegrină),

bulgară, baltice (estonă, lituaniană, letonă), sanscrită, bengali, persană, afgană, armeană, albaneză și caldeeană. Fișele bibliografice sunt dispuse conform clasificării zecimale internaționale, pe genuri, alfabetic și cronologic. Sunt excelent redactate, cu o desăvârșită concizie, dar pe deplin edificatoare, cu o intuiție exactă a sensurilor esențiale specifice operei și personalității scriitorului respectiv, relevând și contribuția traducătorilor și comentatorilor români”.

(Teodor Vârgolici, *Literatura universală în periodicele românești*, în „România literară”, nr. 25, 26 iunie–2 iulie 2009, p. 19)

- „*Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* a fost primită călduros de critica de specialitate. De asemenea, Institutul Francez și Institutul Cervantes au salutat apariția volumelor despre literatura franceză și despre literatura spaniolă organizând prezentări ale lucrării cu acest prilej (7 martie 2005, respectiv 30 martie 2006). Încă de la apariția primelor volume, Academia Română a decernat autorilor *Bibliografie*. Premiul « Bogdan Petriceicu Hasdeu » (1982). Lucrare de referință, unică în Europa, ea a intrat deja în circuitul științific național și internațional, dovedindu-și atât calitatea, cât și utilitatea, răspunzând nevoii «tot mai stringent resimțite, de rigoare științifică superioară în cântărirea unor factori esențiali în contextul tipurilor de comunicare ale vremii noastre», după cum preciza Zoe Dumitrescu-Bușulenga în *Cuvântul-înainte* cu care se deschide volumul I. *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* deschide o nouă etapă în cercetările de comparativă în cultura română”.

(Ileana Mihăilă, *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice*, în volumul omagial *Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2010, p. 226)

- „M-au ajutat foarte mult niște lucrări cu caracter bibliografic care îmi semnalau anumite amănunte, de la care, mergând din aproape în aproape, am ajuns la propriile mici descoperiri. M-a ajutat *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice*, la fel și *Dicționarul romanului românesc*”.

(Bianca Burța-Cernat, *Aș vrea să fim mai multe*, bookaholic.ro, 07.03.2013)

- „Vreau să vă spun că mie *Bibliografia* mi-e de un real folos, e instrumentul de căpătâi în munca mea. Nu sunt scăpări mari și eu oarecum m-am bucurat să le pot sesiza, fiindcă, așa cum spuneți dvs, dacă nu eu, atunci cine va mai purica intrările respective referitoare la Hamsun? Oricum, munca pe care o depuneți e impresionantă! Am rămas uimită după ce mi-ați explicat pe scurt procesul de alcătuire a unei asemenea bibliografii”.

(Din corespondența electronică cu doctoranda Diana Lățug din Cluj-Napoca, cu o teză în lucru despre receptarea lui Knut Hamsun în România)

ABSTRACT

The present study is a survey of one of the oldest, longest and most thorough projects ran over the years in “G. Călinescu” Institute of Literary History and Theory of the Romanian Academy. Bearing the title *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* (*The Bibliography Regarding the Relations Between the Romanian Literature and the Literatures of the World in Periodical Publications*), the project has arrived at the third series. The first one gathering three volumes published during the '80s covers the period between 1859 and 1918, the second one gathering 10 volumes published in the late '90s and the beginning of the 2000s covers the period between 1919 and 1944, while the work on the third series focused on the period between 1945 and 1964 is in progress. The first part of the study follows closely the history of Romanian bibliographies of all kind as our project is a younger branch of the vigorous tree planted by the Romanian Academy back in the 1890s. The second part of the study dealing with our *Bibliography* itself is also divided in many chapters regarding the history of the project in the Institute, the researchers involved during the four decades of activity, a thorough description of the three series, the methodology and the challenges for each stage, the plans for the future. Emphasizing the difference between the original and unique bibliographical project of “G. Călinescu” Institute and other types of bibliographies, such as enumerative, descriptive, analytical or textual ones, the presentation ends with a selective list of articles, studies and books inspired by the *Bibliography*, as well as the most important echoes and impact the project had in the cultural media.

Key-words: bibliography, Romanian literature, relations with the literature of the world, periodical publications, detailed presentation of the project.